Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

JAGT

– en kongelig sport



af Bente Jønsson

Kong Frederik den Syvendes
Stiftelse på Jægerspris

JAGT – en kongelig sport

af Bente Jønsson

Kong Frederik den Syvendes Stiftelse på Jægerspris

ISBN 87-980302-5-6

Omslag: Esben Hessner.
Tegning, forside: H.P. Klæstrup.
Kong Frederik VII på jagt i Jægerspris.
H.M. Dronningens Håndbibliotek.
Foto: OleWolbye.
Tegning, bagside: Detalje af gitteret til Hahns kapel,
Vor Frue Kirke, Roskilde

Tryk: Larsen Offset, Rødovre

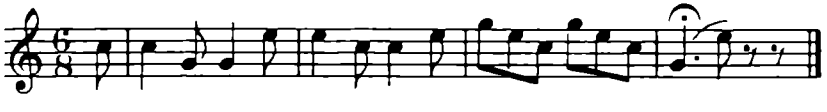
Udgivet i anledning af årets særudstilling 1997
på Jægerspris Slot

Jagt begynd

Jægerspris Slot, der indtil 1677 hed Abrahamstrup, rummer Danmarks jagtlige kulturhistorie. Godset strækker sig over hele den nordlige del af Hornsherred og har i flere hundrede år været et yndet opholdssted for konger, dronninger og andre kongelige personer helt frem til nutiden. De mange ejere har gennem tiden sat deres præg på stedet, og intet dansk herresæde har været udsat for så megen om- og tilbygning som Jægerspris, der tiltrods herfor fremstår som et smukt slot.

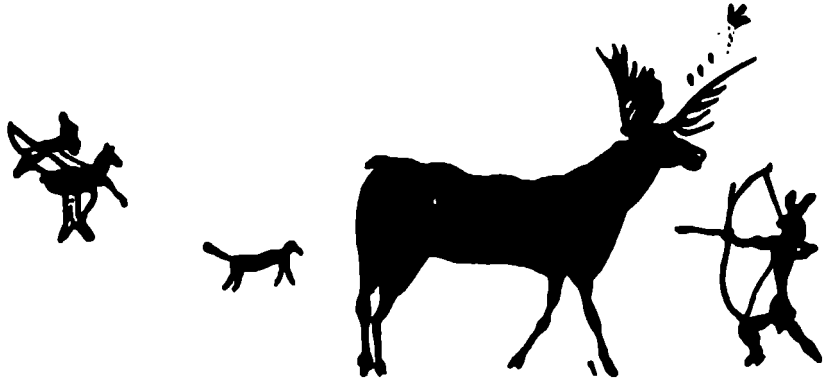
I den ydre slotsgård mødes man af statuen "Hjorteper". Det fortælles om hjorten, der har stået model, at det var en hjort, Frederik VII havde fået foræret, og som blev anbragt på en ø i Frederiksborg Slotssø. En dag kongen gik i land på øen, stangede Hjorteper ham og kongen faldt i vandet, hvorefter Hjorteper blev sendt til Dyrehaven nord for København. Statuen af den ikke særligt royale hjort blev opstillet i slotsgården efter kongens død.

Jægerspris Slot og de store skove har fra Valdemar Sejr til Frederik VII været kongeligt jagtrevir, og kan derfor danne baggrund for fortællingen om jagt som en kongelig sport. Lad da blæse "jagt begynd". Signalet der fortæller, at posterne er sat, og jagten kan starte:



Fra almen ret til standsprivilegie

I tusinder af år har jagt været en livsnødvendighed for menneskets overlevelse overalt på jorden. Det nedlagte bytte bidrog først og fremmest med kød til husholdningen, men især større dyr og fugle har samtidig leveret værdifuldt materiale som ben, horn, skind og fjer til redskabsfremstilling og andet husgeråd. Efterhånden som jæger- og samlersamfund de fleste steder i verden afløstes af bofaste agerdyrkere og kvægavlere, reduceredes jagtdyrernes betydning og blev nu blot et supplement til husholdningen.



Hjortejæger med hund indridset for omkring 12.000 år siden i en klippehule i Spanien.

Dyrkningsfællesskaberne udviklede sig gradvist til større samfund med ejendomsret til jorden. Hermed skabtes en lagdeling i befolkningen, hvor høvdingen eller fyrsten var den største jordbesidder. Samtidig ændredes også befolkningens almene jagtrettigheder. Retten til at jage blev tæt forbundet med social status, således at den største jordbesidder, udover jagten på egen jord, også ofte havde jagtretten til storvildtet på fællesområderne. Senere, under egentlige statssamfund, fremkom en jordbesiddende overklasse, for hvem jagten blev et privilegium.

Når jagtudøvelse fra at være en nødvendighed for livets opretholdelse udvikler sig til at blive en herlighedsret, et privilegium for fyrste og adel, sætter forholdene sig spor i form af lovbestemmelser, overleveringer og myter. De tidligste oplysninger om jagtforhold kender vi fra de

asiatiske og europæiske kulturfolk, hvorfra forordninger, fortællinger og myter om jagtudøvelse eller beretninger om særligt bemærkelsesværdige jagter er bevaret som historiske overleveringer.

Fra Danmark kendes endnu sagnet om Valdemar Atterdag, der elskede at gå på jagt.Sagnet fortæller, at han efter sin død ikke kan finde ro i sin grav, men sammen med sine mænd hver nat jager i skoven omkring Gurre i Nordsjælland. På en hvid hest rider han i spidsen for sine jægere fulgt af kulsorte hunde med gloende tunger.

Kongelige jagtforordninger

De europæiske fyrster var ivrige jægere, og allerede omkring år 900 kendes oplysninger om jagt og jagtforhold. Således fra Frankrig hvor bevarede lovbestemmelser fortæller, at det kun var tilladt kongen og ingen andre at anlægge dyrehaver. En bestemmelse som de normanniske hertuger overførte til England efter slaget ved Hastings i 1066. England havde allerede da skovlove, idet den dansk-engelske konge Knud den Store i 1031 ved lov fastslog, at jagtretten skulle følge ejendomsretten. Efterfølgende engelske konger af stormandsslægten Plantagenet synes at have været særligt ivrige jægere. Om Henry III, der regerede i midten af 1200-tallet, berettes, at han årligt ofrede den efter datidens forhold formidable sum af 100.000 guldgylden på sin jagt. Det fortælles også, at hans overjægermester var en af rigets højeste hofmænd med store privilegier, og ved edsaflæggelse skulle han ikke som sædvane sværge ved Bibelen, men havde ret til at sværge ved horn og hunde.

Fra Danmarks vikingetid og tidlige middelalder kendes ingen særlige jagtlove, formentlig fordi vildtmængden har været så betydelig. Men hvor jagtretten i 1200-tallet var en almindelig rettighed for alle jordejende storbønder, blev den i 13-1400-årene koncentreret hos landets største jordbesiddere, den kreds man siden kaldte adelen.

Adelens rigdom bestod først og fremmest af jord. Mange fedede også stude og handlede med dem, eller gav sig af med andet købmandsskab. Endelig skulle de holde sig klar til krigstjeneste, når kongen befalede. Krig, landbrug og handel lagde dog ikke beslag på al herremandens tid. Jagten spillede en stor rolle i såvel adelens som kongens liv, hvilket også kan ses af det utal af forordninger, der blev udstedt. Således fastslog Frederik I i 1527, at ingen måtte skyde eller jage noget stort vildt, som hjort og hind, undtagen i den rette fedetid fra Sankt Hans til Vor Frue dag (8.september). I 1532 blev der endog udstedt en jagthvile på tre år, og gang på gang blev det indskærpet, at der skulle føres en hensynsløs kamp mod de mange krybskytter.

De forskellige påbud synes at have været ret virkningsløse, for allerede i 1537 måtte Christian III gentage en del af de tidligere bestemmelser, og på hans eget krongods måtte han gang på gang indskærpe sine lensmænd, at tage bedre vare på jagten. Hundeholdet indskrænkes også. I 1551 forbydes det ved lov alle uden for adelens kreds at anvende hunde til jagt, og ingen bonde måtte holde mere end en hund, der ovenikøbet skulle være lemmet på det ene forben, så den ikke kunne strejfe for langt



Vildtbanepæl fra 1775 ved Værebro, Jyllinge. Stenen står på den gamle vejdæmning. Indskriften er en krone samt C7 (Christian VII). H.Petersen foto.

omkring. Jagthunde var trofaste følgesvende, både når jagten gik løs, og i det daglige på herregården. Mynder var særligt yndede til jagt, og man lagde stor vægt på, at de var vel afrettet. Næst efter hesten var hunden det dyr, der oftest blev givet som gaver.

I 1400-tallet opdeltes jagten i fællig og enemærke. Det vil sige områder, hvor kongen og adelen var fælles om jagten, og områder der kun var forbeholdt kronen. Jagtretten i enemærker var total, men hvor kongen havde del i fælligjagten, begrænsedes adelens andel mærkbart i løbet af 15-1600-årene. Med enevældens indførelse i 1660 blev begge former for jagtret udnævnt til et regale, som kun kunne erhverves "af kongelig nåde". Senere fik alle ejere af herregårde over en hvis størrelse ret til at jage på eget gods, og som bevis herfor blev de udstyret med særlige kongelige jagtskilte.

Før og under enevælden samlede kongerne mægtige områder, som udlagdes til kongelige fredejagter og vildtbaner. Fredejagter var mindre kongelige enemærker, hvor kronen havde den totale jagtret. Vildtbanerne var større landstrækninger med eller uden skov, men med meget krongods, hvor kongen havde visse særlige jagtrettigheder. På grund af deres størrelse var vildtbanerne sjældent indhegnede, men i 1688 udgik en jagtforordning fra Christian V hvori bestemtes, at vildtbanernes



Samtidig med at kronhjorten blev ét af 1800-tallets yndlingsmotiver, indledes en udryddelseskampagne mod den, som heldigvis kun lykkedes på øerne. Tegn. Fr. Von Tschudi, 1875.

grænser skulle markeres med vildtbanepæle eller -sten. Flere af disse vildtbanesten kan endnu ses i det danske landskab.

Enevoldskongerne udstedte en lang række forordninger, der havde til formål at regulere jagten. I 1700-tallet oprettedes en særlig jægeretat med hovedkvarter på Jægersborg Slot nord for København. Dette viser, hvilken umådelig betydning hoffet tillagde jagten. Men bortset fra forskellige mindre indgreb i fælligjagten forblev jagtrettens fordeling i det store og hele uændret indtil enevældens sidste jagtlov i 1840.

De store vildtbaner var ikke kun til glæde for kongen, men også til gavn for vildtet, især de store krondyr. I forbindelse med stavnsbåndets ophævelse og de store landboreformer i slutningen af 1700-tallet opfattede samtiden kronhjorten som et skadedyr for landbrug og skovdrift. Klager over vildtbestanden oppiskede efterhånden en sådan stemning mod vildtet, at man i 1851 vedtog en jagtlov, der gav alle jordbesiddere ret til jagt på egen jord, og de kongelige vildtbaner blev nedlagt. Herved var der ikke tilstrækkeligt store arealer til at bevare en rimelig vildtbestand, der herved bragtes ned på det hidtil laveste antal. Jagten på krondyrene var så intensiv, at kronhjorten var totalt udryddet på Sjælland i 1854 og på Fyn i 1872. I Jylland overlevede en østjysk bestand, der i vore dage har spredt sig og etableret nye bestande i de midt- og vestjyske plantageområder.

Man indså snart, at noget måtte gøres, og i 1871 vedtoges en lov om fredningsbestemmelser for nogle vildtarter, uden det dog øgede vildtbestanden væsentligt. Det bevirkede, at man i 1884 stiftede Dansk Jagtforening, der havde til formål at arbejde for en bevarelse og forøgelse af landets vildtbestand. Denne ændrede holdning til vildtet og den nye interesse for jagten som herlighedsret har til i dag udmøntet sig i flere lovbestemmelser, der på forskellig vis tilgodeser vildtets levevilkår.

Konger og lensmænd

Lensvæsenet opstod i 12- og 1300-tallet. Ordet len stammer fra plattysk, og er beslægtet med ordet lån. Det var et samfundssystem, hvor større landområder tildeltes lensmænd af kongen. Disse, landets mægtigste mænd, sværgede herefter kongen troskab, forpligtede sig til at forsvare lenet, holde ro og orden og stille med en hær, når kongen havde brug for det. Kongen var lensherre, men for at blive valgt til konge måtte han underskrive en håndfæstning opstillet af herremændene (adelen). Det var en slags grundlov for, hvordan landet skulle styres. Heri sikrede herremændene sig desuden førsteret eller eneret til at blive bestyrere af lenene.

Abrahamstrup

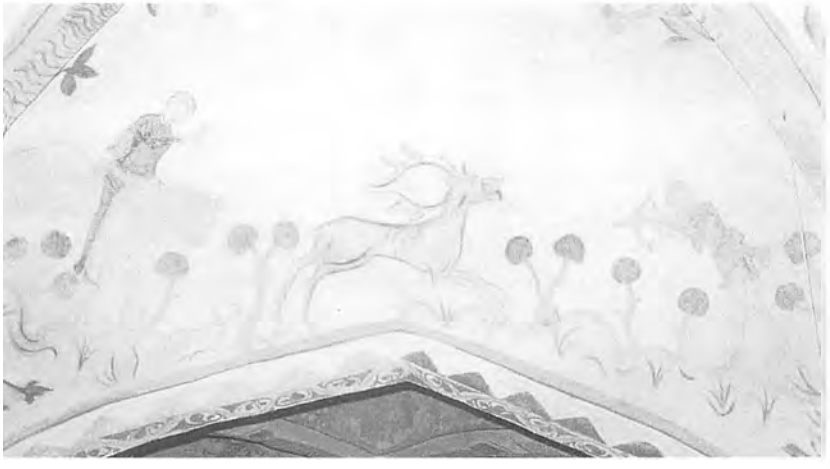
Et af de mere eftertragtede len var den nordlige skovklædte del af halvøen Horns Herred. I kong Valdemars jordebog fra 1231 nævnes skoven Hornsved som kongelig ejendom, og i 1318 fortælles det, at kong Erik Menveds dronning Ingeborg opholdt sig på kongsgården Abrahamstrup. Det var dengang et stort firkantet stenhus, hvoraf rester endnu er bevaret.

Allerede i 1300-tallet havde kongemagten den absolutte førerposition med hensyn til jagt. Det har sikkert også været jagten i den store skov, der optog Valdemar Atterdag, da han i 1360 opholdt sig på kongsgården sammen med sin søn Christopher. På denne tid var falkejagt en yndet beskæftigelse. Denne jagtform har været dyrket i Danmark siden 500-tallet, men er oprindelig udviklet i Centralasien et par tusinde år før vor tidsregning. Til trods for navnet blev der herhjemme foruden falke også benyttet høge og endog ørne til falkejagt.

Ved jagt i skoven var det eftertragtede vildt kronhjort og råvildt samt dåvildt, der var indført i landet i 1200-tallet. Jægerne drev i fællesskab vildtet mod en fælde eller en plads, hvor det var let at nedlægge. Jagtvåbnene var bue, spyd samt armbrøst, der var udviklet fra buen og havde den fordel, at den kunne spændes og holdes skudklar inden afskydningen. De tidligst kendte armbrøster er fra Frankrig omkring år 300, men først omkring år 1000 omtales de i Norden. Det var et vådeskud fra en armbrøst, der under en jagt i 1231 dræbte Valdemar Sejrs søn.



Falkejagt var en yndet beskæftigelse på Valdemarernes tid, som det fremgår af kalkmaleriet fra ca. 1350 i Skibby kirke, Horns herred.



Hjortejagt til hest med armbrøst. Kalkmaleri fra ca.1400 i Bregninge kirke, Ars herred. N.Saxtorph foto.

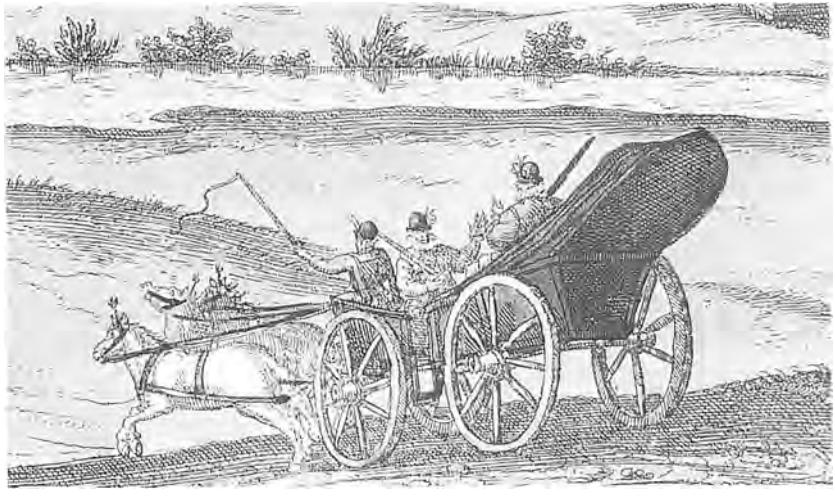
I 1382 pantsatte Margrete I Abrahamstrup len til en tysk adelsmand Herman Fleming. Formentlig for at kunne finansiere krigen mod kong Albrecht af Sverige, som Danmark vandt, hvorefter Margrete I var "Nordens frue og husbond". Pantlenet blev indløst igen den 3.maj 1396 ved et møde på Abrahamstrup med deltagelse af Margrete I, lensmanden Herman Fleming, hans hustru samt fire verdslige og fire gejstlige herrer, der alle bevidnede, at lenet igen var blandt kronens besiddelser.

Før man kunne blive lensmand og få del i den anseelse og rigdom, der tilkom rigets overklasse, måtte man i lære. Unge adelsfolk blev sendt hjemmefra til andre adelsfamilier, når de var omkring fjorten år. Her var de så, indtil de var fyldt et par og tyve og kunne erklæres "væragtige". Læretiden kunne være drøj nok. De unge drenge måtte fra morgen til aften øve sig i ridderlige idrætter, tage mod knubs af dem der var større og stærkere, strigle heste, og som hundedrenge trække koblet på jagten. "Jeg havde mangen fandens dag i kær og moser" sagde rigsmarsk Tyge Krabbe senere om denne sin ungdomsvirksomhed ved kong Hans' hof.

En af dem var Torben Bille den yngre, som i 1501 ved sit giftermål med Edele Mikkelsdatter Jernskæg blev forlenet med Abrahamstrup af kong Hans. Edele Jernskæg var dronning Christines hofdame, men kongen var mere end betaget af den livlige Edele. Så mens dronningen, der var dybt religiøs, det meste af tiden boede på Næbyhoved nordvest for Odense, levede kongen sammen med Edele i et par år, indtil hun blev gift

med Torben Bille den yngre. Kongen besøgte ofte parret på Abrahamstrup og deltog i de mange jagter. Til forargelse for samtiden holdt treenigheden livet igennem, og da Edele døde i 1512, var kong Hans tilstede.

Efter reformationen i 1536, da konge og adel havde beslaglagt kirkens gods, indledets en større lensbytning. Dels for at skaffe store og sammenhængende godser som var nemmere at administrere end strøgods, dels for på denne måde at kunne indrette store vildtbaner.



Når Frederik II drog på jagt anvendte han ofte en jagtvogn med sejldugskaleche,som det var mode blandt fornemme folk i Europa i 1500-tallet. Tegn. i Braunius: Teatrum Ulbium.

For den jagtglade Frederik II var Abrahamstrup len med sine store skovområder, som skabt til en vildtbane. Og for at fremme jagten og skoven valgtes den kongelig jægermester Borchard von Pappenheim til lensmand i 1559. Af hans lensbrev til Abrahamstrup fremgik, at "han skal udi befaldring alle Vore og kronens skove overalt i Københavns og Krogens len". Det vil sige, at han skulle føre overopsyn, ikke blot med skovene i sit eget len sådan som det var sædvane, men med alle de Nordsjællanske skove. Von Pappenheim blev landets første overjægermester og forstmand. Dette viser, at man havde erkendt, at skovene ikke bare kunne passe sig selv, men måtte have særlig behandling. På denne tid var



Christian IV til hest i samtale med en af sine ingeniører. En typisk situation for kongen, der selv inspicerede alle sine byggeaktiviteter overalt i landet. På billedet gælder det Rosenborg. Rosenborg Slot foto.

der også ansat en skovrider på Abrahamstrup, der under lensmandens ansvar skulle tage sig af jagt og vildt.

I 1557 fortælles om en kongejagt i Nørrejylland, at der blev bestilt ikke mindre end 28000 kg. salt til nedsaltning af jagtudbyttet, og 30000 liter rostockerøl til jagtdeltagerne. Så store jagter har ikke fundet sted på Abrahamstrup, men jagtfester har der sikkert været. Frederik II var kendt for i festligt lag at sige: "kongen er ikke hjemme" og dermed give sin tilladelse til mere løsslupne fornøjelser, for så med ordene: "kongen er kommet hjem igen" påny at kalde til orden.

En anden renæssancefyrste med sans for fest og farver var Christian IV, der også har sat sine spor i Abrahamstrups historie. I 1596 bestemte kongen, at Frederiksborg, hvor Christian IV selv var født, skulle gøres til hovedsæde i denne egn af riget. I den forbindelse blev Abrahamstrup len lagt ind under lensmanden på Frederiksborg Slot. Men det lille jagtslot

havde kongens bevågenhed. Abrahamstrup var på dette tidspunkt i dårlig stand, og Christian IV lod foretage flere forbedringer. Slottet blev forsynet med et syvkantet trappetårn, samt en enetages bygning mod syd med en hvælvet port i midten.

Jagten havde også kongens interesse. Et af landets første fasanerier oprettede han på Abrahamstrup. De første fasaner blev indført til Danmark i 1562. De blev betragtet som tamme fugle, og blev holdt i bur, for at konge og adel kunne skaffe fine, sjældne retter til taflet. Med fasaneriet på Abrahamstrup var hoffet sikret rigelige og vedvarende mængder af denne herlige spise. Også kronvildt blev der leveret til de kongelige tafler fra Hornsherred. Det var dog ikke i så store mængder, som ved en kongejagt i Jylland i 1593, hvor man i net indfangede 1600 hjorte foruden hinder, kalve, rådyr, vildsvin, hare og ræve.

Men der skulle også meget til, når kongen kaldte til fest, som ved den udvalgte prins' bryllup i 1634. Den franske ambassadørs sekretær Charles Ogier fortæller om bryllupsfesten: "Klokken 6 blev gesandter og fyrster kaldt til det kongelige taffel med paukers og trompeters klang. Et langt bord var dækket og besat med retter, således at der mellem dem i lige afstand stod tre pragtfulde opsatser, som man kaldte skueretter, lavet af voks, gips eller sukker, malede med forskellige kulører og forgyldte, de herligste arbejder, som forestillede jagtscener, triumftog, jagtens og kærlighedens gudinder, amoriner og mere af den slags. Hvad de virkelige retter angår, så var de sandt at sige mere efter dansk smag, men ingenlunde efter vor. Jeg vil blot nævne tallet på dem. Der var anrettet 6 fade eller skåle efter hinanden, så kom en skueret. Så atter 6 og en skueret, og atter således fremdeles". Altså minimum 18 forskellige retter, der blev sat til livs med rigelige mængder "af al slags ublandede vin", hvori der blev skålet for kongernes og fyrsternes sundhed, hvilket blev forkyndt "med trompeter og paukers klang inde i slottet og udenfor fandt genklang over hav og sunde ved kanonernes torden".

Kongelig overhofjægermester

I årene 1673-79 var Abrahamstrup ikke kongelig ejendom, idet ejeren i disse år var kongelig overhofjægermester Vincents von Hahn, der på flere måder har skrevet sig ind i historiebøgerne. Tre år gammel kom han til Danmark sammen med sin mor på flugt fra Trediveårskrigens rædsler. Hans far var var faldet under forsøg på at forsvare sit slot i Mecklenburg. Som ganske ung blev von Hahn præsenteret ved hoffet. Da han viste udpræget talent for jagt, sendte Frederik III i 1649 den unge mand på efteruddannelse i Dresden. Da Svenskekrigene brød ud, tog Vincents von Hahn tilbage til Danmark og meldte sig under fanerne, hvilket ikke forringede hans karrieremuligheder. Enevældens indførelse i 1660 betød, at folk udefra nu kunne avancere til embeder, som før var forbeholdt danske adelsmænd. Frederik III udnævnte von Hahn til kongelig overjægermester, og i 1670 ved Christians V's tronbestigelse blev han yderligere forfremmet til generalinspektør for de kongelige skove, og som sådan øverste chef for det samlede kongelige skov- og jagtvæsen. Under sig havde overhofjægermesteren 3-5 jægermestre, som i deres distrikter havde ansvaret for jagten og kongehusets forsyninger af vildtkød.

Vincents von Hahn var på alle områder en indflydelsesrig mand og den ledende kraft i "det Hahnske Parti", en af flere kliker ved Christian V's hof, hvor enevælden endnu ikke havde konsolideret sig. Von Hahn havde ved køb og ægteskab erhvervet store jordbesiddelser. I 1673 fik han skøde på Abrahamstrup af Christian V, der gerne ville sine venner det bedste, og især hans kære jagtfælle von Hahn. Overjægermesteren fik Abrahamstrup på overmåde billige vilkår, 6000 Rdlr. skulle betales. Dog forbeholdt kongen sig rettighed til at beholde jagten, samt have råderet over værelser på slottet i jagttiden.

Men i 1677 fik von Hahn et nyt skøde, hvor disse rettigheder var bortfaldet. Slottet var nu helt og holdent overjægermesterens, der straks ændrede det gamle navn Abrahamstrup til Jægerspris.

Vincents von Hahn var ikke blot en stor jæger, men også en dygtig omend noget hårdhændet godsejer. Han blev beskrevet som en ryggesløs stræber og bondeplagende tysk herremand. Bønderne forbandede "jægermester Hane". Det var jo også dem, der måtte bære omkostningerne. Nyt blev bygget, jorderne og driften forbedret, nye arealer blev indtaget i skovens rydninger. Kongen fortrød efterhånden salget og generhvervede i 1679 Jægerspris, som det nu hed, for den anseelige sum af



Kobberstik fra den trykte ligprædiken, der blev udgivet efter Vincents von Hahns død i 1680. En laurbærkrands indrammer hans portræt, der flankeres af krigsguden og jagtens gudinde, Diana. Det Kgl. Biblioteks billedsamling.

60.000 Rdlr. Det blev overhofjægermesterens arvinger, der fik glæde af de mange penge, von Hahn døde i 1680 kun 47 år gammel. Han blev bisat under megen pomp og pragt i Nikolaj kirke i København, og senere flyttet til det Hahnske kapel i Roskilde domkirke. I dag markeret med Vincent von Hahns rustning, idet kisten siden 1860'erne har stået i Vor Frue Kirke i Roskilde. Den forgyldte og rigt dekorerede kiste blev restaureret i 1985-86 og kan nu ses i al sin pragt.

Enevældens jagtinteresser

Med enevældens indførelse i 1660 samledes al magt omkring kongen. Overfor sine undersåtter var han den øverste af alle her på jorden, kun direkte ansvarlig over for Gud. Han var øverste dommer, lovgiver og magtudøver. Alle regeringspåbud skulle udgå i hans navn og under hans segl og underskrives af ham personligt. Den gamle adel og dermed rigsrådet blev med et sat ud af spillet. Nye folk kom til, og både borgerlige og udlændinge, her iblandt Vincents von Hahn, fik adelens hævdvundne privilegier og kunne erhverve adelig jord og titler som grever og baroner, så enevælden kunne fremstå i pragt og herlighed.

Blandt enevældens konger var Christian V, der kom på tronen i 1670, nok den mest passionerede jæger af dem alle. Falkejagt var kommet på mode igen, og som kronprins oprettede han Falkonergården på Frederiksberg, der nærmest var en gennemgangslejr for de såkaldte present-falke. Det vil sige falke, der blev givet som gaver til andre kongehuse. Men kongen havde en større jagtlidenskab end falkejagt. Som ung hav-



Christian V i midten omgivet af sine nærmeste rådgivere. Overjægermester Vincents von Hahn ses til højre, som den person med lys allongeparyk, der ser direkte på beskueren. Frederiksborgmuseet.



I parforcejagten opspores hjorten af en "Besuchknægt" med sin "Leithund". I baggrunden ses jægerknægten med parforcehorn. Rigsarkivet.

de han været på rejse gennem Europa, hvor højdepunktet havde været et ophold ved Solkongens hof i Frankrig. Her oplevede han parforcejagten. En jagtform, der blev drevet med størst fuldkommenhed i England og Frankrig.

Det blev Christian V's ærgerrighed at få denne jagtform indført herhjemme. Mange af skovene i Nordsjælland blev derfor indrettet til dette formål, og fra England kom parforcejægere, hunde og heste. For at kunne drive denne jagt på den rigtige måde lod man hugge et system af brede udsigtslinier med udgangspunkt i en høj, der blev kaldt stjernen. Her opholdt de fornemme sig, mens jagten stod på. Fra højen var der et godt udsyn over terrænet, især gennem linierne, og jagtselskabet kunne følge jagtbetjentenes og hundenes drev med kronhjorten. Når hundene havde indhentet hjorten og holdt den fast, blæstes hornsignaler. En fra jagtselskabet red da fra stjernen hurtigt ud af den nærmeste linie, opsøgte hjorten og gav den dødstødet med sin hirschfænger.

Der blev anlagt adskillige stjerner og mange udsigtslinier, som flere steder stadig kan ses som lange rette veje gennem skovene, særlig gennem Store Dyrehave og den sydlige del af Gribskov. Også i Slotshegnet ved Jægerspris Slot findes et mindre system af jagtveje.

Mens parforcejagten på hjorte stillede store fysiske krav til jægerne, krævede det ikke de store anstrengelser, når det gjaldt klapjagter. Her blev vildtet ved hjælp af opstillede net eller sejlduge og et rigeligt opbud af klappere drevet frem mod jagtselskabet. Klapperne var ledet af en klapperfører, der dirigerede den lange kæde af klappere ved signaler på jagthorn, hvormed han også kunne holde kontakt med skyttekæden. Efter klapjagten holdets "vildtparaden", hvor vildtet blev lagt op i rækker vildtart for vildtart, hvorefter jagten blæstes forbi. Ved klapjagterne

blev vildtet skudt med jagtbøsser. Omkring 1350 begyndte man at eksperimentere med ildvåben og forskellige låsemekanismer. På Christian V's tid udviklede man flintelåsen, der hurtigt fik en altdominerende stilling, som den bevarede indtil midten af 1800-tallet. Af de to former for jagt, er klapjagt også i vore dage en meget brugt jagtform, mens den kongelige parforcejagt blev nedlagt i 1770'erne.

Endnu en yndet jagtform på Frederik III og Christian V's tid var svanejagt. De blev afholdt, mens fuglene fældede, så de ikke kunne flyve bort, men kunne drives sammen i flokke, der kunne bestå af mange hundrede svaner. Fra både, der holdt svaneflokken indesluttet, kunne jægerne skyde løs.

På Jægerspris har Christian V drevet såvel parforcejagt som svanejagt. I sommeren 1672 var kongen på svanejagt ved slottets kyster i egne både samt "den store sluffe fra Holmen". Efter nogle dage satte kongen med sit følge, der bestod af 100-200 personer, kursen mod Nykøbing. Christian V var ofte på rejse i hele riget, og helst skulle det foregå i fuld fart over stok og sten. Kongen besad tilsyneladende en udpræget fartglæde. Det er måske grunden til, at han elskede de ofte ret voldsomme parforcejagter, hvor heste gentagne gange blev redet til døde i jagten på det flygtende vildt, der blev jaget til det segnede eller sprang i søer og moser, hvorefter kongen måtte betale bønder for at trække dyrene fri. Selvom det lyder voldsomt, blev parforcejagterne fulgt med stor interesse og af samtiden betragtet som store sportspræstationer.

Christian V's jagtinteresse holdt hele livet. Da den tidligt ældede konge i 1698 var tilskuer til en jagt i Dyrehaven, ville han nærmere for at overvære, at en såret hjort fik nådesstødet. Men hjorten havde endnu kræfter i behold, den væltede kongen omkuld og trådte på ham. Uheldet forværrede hans i forvejen dårlige helbred og han fik aldrig sin førlighed igen, men døde året efter. En værdig død for en passioneret parforcejæger.

Jægerspris

Under enevælden ændrede Jægerspris Slot status, idet det nu mere betragtedes som et lystslot for kongen eller en i hans familie. Christian V havde foræret Jægerspris til sin søn kronprins Frederik, der hermed havde en sommerbolig i passende omgivelser. Slottets portfløj blev udbygget med en ekstra etage, og indkørselsporten blev omdannet til forgemak. Efter tronbestigelsen overdrog Frederik IV gavmildt slot og gods til sin bror Carl, der besad godset indtil sin død i 1729. Prins Carl havde også Vemmetofte på Stevns. Han og hans søster prinsesse Sophie Hedevig boede om vinteren på Vemmetofte og om sommeren på Jægerspris. Parret havde mange besøgende, men deltog ikke i hoffet omkring deres bror, idet familien var splittet, efter Frederik IV havde gjort Anne Sofie Rewentlow fra Clausholm til dronning.

Prinsen var som sin far en ivrig jæger, og den store hjortebestand har for ham været en af Jægerspris' herligheder. Skovene på Vemmetofte kunne langt fra præstere vildt nok til hans hofholdning, og jævnligt gik der vogn med vildt fra Jægerspris til Vemmetofte. Ved prins Carls død blev der udarbejdet en beskrivelse af Jægerspris, hvoraf det fremgik, at bestanden af hjortevildt var meget stor. I skoven fandtes 80-100 krondyr, 500 dådyr og 60-70 rådyr.

Slottet overgik herefter til kronprinsen, der året efter besteg tronen som Christian VI. Han udbyggede slottet med en toetages bygning mod øst, hvorved nord og syd fløjene blev forenet. Kongen opholdt sig sjældent på Jægerspris. Han overlod det i 1743 til sin søn, den senere Frederik V, der forærede Jægerspris til sin dronning, Louise og efter hendes død i 1752 til dronning Juliane Marie, som han giftede sig med samme år. Men allerede i 1759 overlod hun atter slottet til kongen. På dette tidspunkt var Jægerspris yderligere udvidet med en fløj mod vest i forlængelse af det gamle Abrahamstrup, samt forsynet med to små tårne på sydfløjens facade. Slottet havde herefter det udseende vi kender i dag.

At Jægerspris i disse år anvendtes mere som lystslot end som jagtslot for kongefamilien, skyldtes tildels, at enevældens centrale forvaltningsapparat havde tildelt København rollen som hovedstad. De kongelige jagter foregik derfor i stort omfang i Dyrehaven, hvor hofbygmester Laurids de Thurah i 1734 havde opført Erémitagen for Christian VI og dermed skabt den perfekte ramme for "den guddommelige enevældes" jagtudfoldelse.



Kort over Jægerspris lystslot, skove og gods tegnet i 1748 til Frederik V's dronning Louise. H.M. Dronningens Håndbibliotek.

Enevælden sattes på lidt af en prøve under kong Christian VII, hvor hans livlæge Johann Frederich Struensee snart regerede for den sindsyge konge. Struensees mange reformer af administration og samfund mærkedes også på Jægerspris. Fasaneriet, der havde eksisteret siden Christian IV's tid, blev nedlagt i 1771. Fasanerne blev sluppet ud i skov og mark, men de kunne ikke klare sig i det fri og forsvandt snart. Bedre gik det fasanmesteren, som i stedet for fasaner skulle "opdrætte" frugttræer i den tidligere fasanhave. Rester af dette kan endnu ses ved Fasangården.

I 1773 skænkede Christian VII Jægerspris til sin halvbror arveprins Frederik, måske for at behage sin stedmor enkedronning Juliane Marie. Hun så gerne sin søn som arvtager af det gods, hun selv havde fået af Frederik V i bryllupsgave. På dette tidspunkt var landboreformerne så småt



Schweizerhuset i Færgelunden.

begyndt, og arveprinsen forsøgte også at udvise velvilje overfor bønderne, men han var ingen ven af reformerne.

Arveprins Frederik, arveprinsesse Sofie Frederikke og deres 4 børn tog ofte ophold på slottet. Her levede de et stille liv, afbrudt af små festligheder i tidens idylliske stil med optræden og sang af festklædte bønder og andet godtfolk. Denne stemningsfuldhed skulle også herske i haven, hvor der blev opstillet 54 mindesten med navne på fortjentsfulde danske adelsmænd, krigere og præster, udarbejdet af billedhuggeren Johannes Wiedewelt. Dette enestående kulturminde virker også i dag imponerende.

Tiden var også til romantiske lysthuse, og i 1794 opførte hofarkitekt Andreas Kirkerup Schweizerhuset på et plateau i Færgelunden, hvorfra der var en vældig udsigt. Kirkerup opførte samtidig det lille lystslot Liselund på Møn og Det kinesiske lysthus i Frederiksberg Have. Schweizerhuset anvendtes blandt andet til the-selskaber og ved mindre jagter.

Tidens store omvæltninger i landbruget med stavnsbåndets ophævelse og de store landboreformer styrkede interessen for landbruget. Samtidig opfattedes skoven nu mere som et område, der kunne udnyttes til bøndernes fordel. Det gik ud over vildtet, der blev betragtet som skadevoldere. Såvel i Frederik V's som i Arveprinsens tid blev bestanden på Jægerspris stærkt beskudt. Da arveprins Frederik i 1798 forlod Jægerspris, blev vildtbestanden anslået til at være 10 krondyr, 30 dådyr og 80 rådyr.

Kong Frederik VI, der overtog tronen i 1808, havde ingen interesse i

Jægerspris. Han blev helst i København og på Frederikberg Slot, hvor han med sin dronning Marie og deres to prinsesser sejlede rundt i havens kanaler og lod sig se af folket.

Men kronprins Christian, der var søn af arveprinseparret, fulgte Jægerspris, hvor han havde tilbragt store dele af sin barndom. Både som kronprins og som konge kom Christian VIII jævnligt på jagtture til Jægerspris. Det hang i høj grad sammen med hans interesse for stedet, at der blev opretholdt en bestand af hjortevildt. Han sørgede i 1814 for, at der blev udsat enkelte dådyr, og det lykkedes langsomt at forøge bestanden i de følgende år. I 1836 var vildtbestanden vokset til omkring 60- 80 dådyr og 200-250 rådyr, men efter klager fra bønderne over vildtskader, blev bestanden reduceret de følgende år. Fra Jægerspris afgik hvert år vildtleverancer til hoffet i København. For jagtåret 1848-49 blev det til: 40 dådyr, 60 rådyr, 80 harer, 50 agerhøns, 20 skovsnepper og 100 kramsfugle. Samme år blev bestanden af hjortevildt anslået til 50 dådyr og 160 rådyr.

Det nedlagte fasaneri opstod igen i denne periode. Man ville forsøge at opdrætte "vilde fasaner", der sidst på sommeren skulle slippes ud i skoven. Betingelsen for at det kunne lykkes var dog, at rovdyr og rovfugle blev udryddet. Der blev opsat høgefælder og givet skydepræmier, og mange rovfugle måtte lade livet på den bekostning. Men rovvildtet var ikke sådan at komme til livs, og fasanerne kunne ikke klare sig i det fri om vinteren. Man forsøgte så i 1833 at omdanne fasaneriet til en mellemting mellem et "vildt" og et "tamt" fasaneri, hvor fasanerne skulle slippes ud om sommeren, indfanges om efteråret og holdes i bur vinteren over. Men heller ikke det var nogen god ide, det ville ikke lykkes med de "vilde" fasaner på Jægerspris.

Fasanerne herfra blev dog grundstammen i det fasaneri, der blev oprettet i Kongelunden på Amager i 1840. Her lykkedes det at få skabt et vildt fasaneri. Fra opdrættet i Kongelunden er der leveret fasaner til adskillige godser landet over, og herigennem er de Jægerspriske fasaner delvis blevet ophav til mange fasanbestande i Danmark, hvor fasanen nu udgør et vigtigt element i vor fauna.

Den sidste oldenborgske konge

I 1848 døde kong Christian VIII, og kronprins Frederik overtog tronen som kong Frederik VII. Hermed afsluttedes 182 års enevælde i Danmark. Det var ikke nogen ny tanke. Det havde længe rumlet med krav om politiske forandringer i såvel Danmark, som resten af Europa. Med tronskiftet var tiden moden til politiske forandringer og indførelse af den statsform vi kender i dag.



Kong Frederik VII's jagthytte i Nordskoven.

I tiden efter Grundlovens indførelse var der almindelig stemning for at afhænde al statligt jordegods. Også salg af Jægerspris blev drøftet, da Frederik VII viste interesse for at overtage stedet. Baggrunden skyldtes tildels, at kongen i 1850 havde giftet sig "til venstre hånd" med sin kæreste gennem flere år, den borgerlige Louise Rasmussen, som han herefter ophøjede til Lensgrevinde af Danner. Uviljen mod grevinden var stor både blandt det Københavnske borgerskab og ved hoffet. Selv ikke det, at kongen efter to mislykkede ægteskaber havde fundet lykken, kunne dulme mishaget mod Danner. Dette bevirkede, at parret ofte tog ophold på Frederiksborg Slot, eller i Skodsborg hvor de i 1852 havde købt landstedet "Palæet". Og på grevinde Danners fødselsdag i 1854 købte Frederik VII Jægerspris Slot, der herefter blev det sted de opfattede som deres eget hjem.

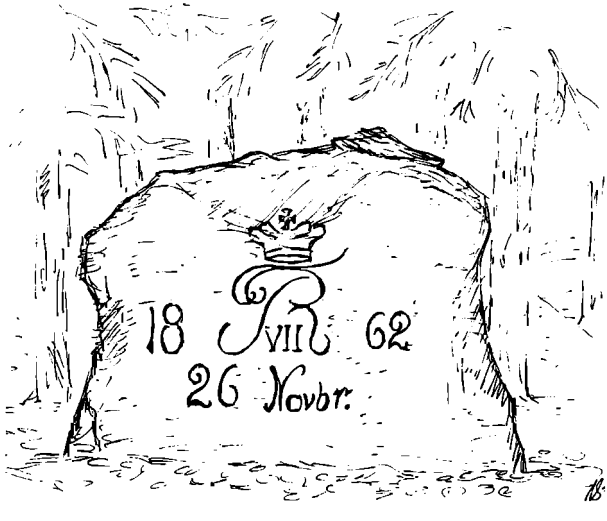
Jagt var en af såvel Frederik VII's som grevinde Danners yndlings-

fornøjelser på Jægerspris. Ved overtagelsen af slottet havde kongen sikret sig jagtretten på livstid langs Isefjorden helt til Kulhuse, og i Nordskoven fik kongen opført en jagthytte på en høj bakke, hvorfra man kunne se det vildt der passerede.

For Frederik VII var jagterne på Jægerspris af mere privat karakter end de øvrige kongejagter. Og der blev hyppigt inviteret gæster på jagtudflugter, med efterfølgende middag på slottet. Jægerspris jagterne blev ofte betragtet som grevinde Danners, og ved de lejligheder samledes selskabet i grevindens gemakker. Kongen kaldte sig hendes "overklapfører" og aflagde jagtrapport til hende.

Ved en jagt fik kongen engang overrakt et brev fra Danner, hvilket fik en uheldig indflydelse på jagtresultatet. I hvert fald skrev kongen tilbage: "Jeg måtte naturligvis straks læse det for at få dets kærlige indhold. Jeg brækker seglet, begynder at læse, får tårer i øjnene, og da kommer Mikkel og vil læse med, ja hele to Mikkeler, jeg griber min bøsse, men da øjnene være mig fulde af kærlighedstårer, ser jeg 4 ræve og fyrer midt imellem dem og jeg skød forbier til dem alle 4". Heldigvis blev kongens blik snart skarpt igen og han fik senere ram på i alt "2 grævlinge, 3 ræve og 3 stykker dyr".

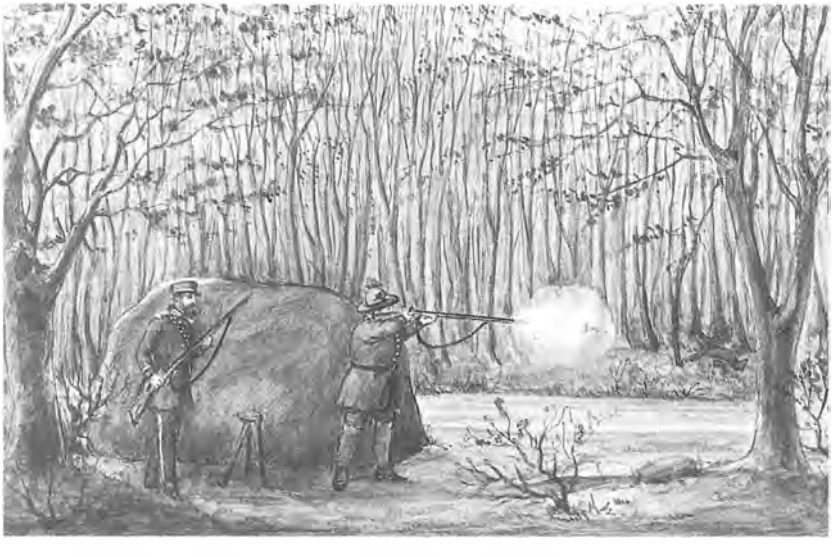
Efter kong Frederik VII's død i 1863 rejstes i Kohaven en stor natursten med inskription til minde om kongens sidste jagt på Jægerspris 26. november 1862.



Tegning Nils Sættem.



"I Slottets Gaard sig Jægerne flokker – Hör, hvor Musiken kalder og lokker".



"Til at søge sin Post er man ikke Seen: Kongen har sin ved den store Steen".



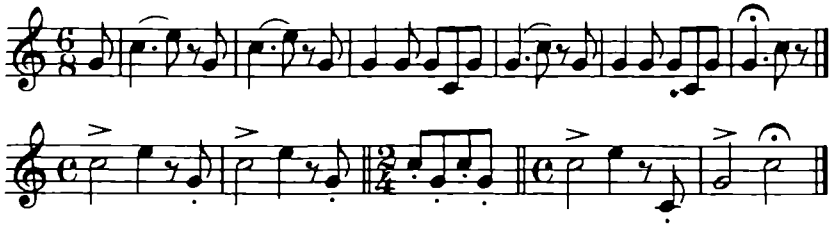
"Og som Selskabets Jagtlyst er mest animeret, Bli'er i den nøgne Skov en Frokost serveret".

Kong Frederik VII på jagt i Jægerspris, beskrevet i ord og streg af H.P. Klæstrup. Tegningerne indgår i værket "Erindringer" udført på bestilling i 1873-77 som gave til den daværende kronprins Frederik (VIII). H.M. Dronningens Håndbibliotek. Foto O. Wolbye.

Jagt forbi

Kongejagternes tid var forbi på Jægerspris. Grevinde Danner afholdt ingen jagter, og efter hendes død i 1874, hvor slottet blev omdannet til "Kong Frederik den Syvendes Stiftelse", blev vildtmængden stærkt reduceret af hensyn til skoven, der skulle være Stiftelsens vigtigste indtægtskilde. Men en stigende jagtinteresse har betydet, at der nu lejes jagt ud på Jægerspris.

De kongelige jagter vedblev andre steder. Under Christian IX blev der afholdt store klapjagter med hundredevis af klappere og hunde. Efter kongens død i 1906 opløstes det kongelige jagthundekobbel, og hermed sluttede en epoke. Vincents von Hahns titel som hofjægermester og tidligere tiders jagtritualer er dog fortsat gældende, og ved dronning Margrethe II's 25 års regeringsjubilæum i år udnævntes for første gang i landets jagthistorie en kvinde til hofjægermester. Og hermed blæses "jagt forbi". Det sidste signal, der fortæller at jagten er slut:



Litteratur

John Danstrup,Hal Koch (red.): Politikens Danmarkshistorie. Politikens Forlag 1977.

Bo Fritzbøger: Kulturskoven. Dansk skovbrug fra oldtid til nutid. Gyldendal 1994.

Kirsten Olesen (red.): Dansk Jagt- og Skovbrugsmuseum 1942-92. Hørsholm 1992.

Roar Skovmand (red.): Jægerspris Slot og Kong Frederik den Syvendes Stiftelse. Stiftelsen 1974.

C.F. Wegener: Historiske efterretninger om Abrahamstrup gaard i ældre og nyere tid. Annaler for Nordisk oldkyndighed og historie. Oldskriftselskabet. København 1856.

Carl Weismann: Vildtets og Jagtens Historie i Danmark. København 1931.

Jægerspris Slot rummer Danmarks jagtlige kulturhistorie. Godset strækker sig over hele den nordlige skovklædte del af Hornsherred, og har været jagtrevir for konger, dronninger, prinser og prinsesser fra Valdemar Sejr til Frederik VII.

